

**A lugosi Magyar Kisebbség című folyóirat írása
a gyulafehérvári római katolikus egyházmegye helyzetéről
a második bécsi döntés után
Lugos, 1941. május 16¹**

A gyulafehérvári róm. kat. egyházmegye helyzete

Ft. Nagy Jenő szentszéki tanácsos, a gyulafehérvári püspöki iroda kiváló vezetője, kimutatást készített az egyházmegye jelenlegi helyzetéről és ezt a sajtónak is rendelkezésére bocsátotta.

Ebből a kimutatásból közöljük az alábbiakat:

A kilencszáz éves egyházmegyét első ízben szakította két részre a bécsi döntés. A papság, tanítóság, plébániáknak, iskoláknak körülbelül egyharmada itt maradt. A Székelyföld, ahol a népesebb plébániák, a katolicizmus zöme él, Magyarországhoz csatoltatott. Az egyházmegye székhelye, a kőből faragott, ősi székesegyház, a Székekáptalan, az egyházmegye püspöke *Márton Áron*, Romániában maradt. Innen igazgatja *Sándor Imre* helytartó útján az egyházmegye magyarországi részét, de Apostoli Kormányzója még ma is a Szatmár – nagyváradi egyesített egyházmegyéknek is, ahova szintén helytartókat nevezett ki. A nagyváradi egyházmegye ittmaradt 9 egyházközségének vezetésére dr. Hauler Pált nevezte ki a püspök kormányzói helytartónak.

Az egyházmegyének 16 kerülete, főesperessége volt, 249 plébániával, 394 904 hívővel. Átsatoltatott 163 plébánia 308 955 hívővel, ittmaradt 86 plébánia 85 938 hívővel.

Az egyházmegyének Romániában maradt részén jelenleg 105 lelkész végez lelkipásztori munkát, ezek közül 28 szerzetes.

Az egyházmegye központi vezetői a következők:

Az egyházmegyei irodát Nagy Jenő szentszéki tanácsos vezeti, Imre László főszámvevő és ideiglenesen Birton István lelkész segítségével. A megyéspüspök mellett maradt a Székekáptalan 6 tagja: Zomora Dániel nagyprépost, apostoli protonotárius, dr. Fejér Gerő, Boros József, dr. Kászonyi Alajos, Buday János és a nem régen elhunyt Szélyes Dénes kanonok helyébe kinevezett dr. Macalik Győző. A központi papság tagjai még dr. Troján Károly teológiai tanár, dr. Jénáki Ferenc előadó, Jakab László hittanár és Jellmann Gyula, az alapítványi hivatal és a Batthyaneum igazgatója.

A szerzetesrendek közül Romániában maradtak az egyházmegyéből a Ferenc-rend, összesen 13 házzal és pedig: Gyulafehérváron, Brassóban, Nagyszebenben, Tordán, Szászsebesen, Kőrösbányán, Kőhalmon, Fogarason, Medgyesen, Déván, Vajdahunyadon és Szászvárosban.

A minoritáknak Nagyenyeden van rendházuk, a kegyesrendieknek és a jezsuitáknak nem maradt rendházuk a püspökség területén.

A női szerzetesrendeket és kongregációkat szintén a ferencrendi nővérek képviselik nagyobb számmal. Gyulafehérváron, Brassóban, Nagyszebenben, Déván, Hátszegen, Petrozsényen és Vulkánon van rendházuk.

A Vince-nővérek Gyulafehérváron és Nagyszebenben maradtak rendházaikban.

Gyulafehérváron van a Szociális Testvérek központja, míg Nagyszebenben a Szent Orsolya-apácák intézete működik.

A többi női szerzetnek nem volt háza az egyházmegye ezen részében. Amíg a férfi szerzetesrendek plébániákat vezetnek, a lelkipásztorkodásban kisegítenek, nagyobb részt városokban levő rendházakban, addig a női szerzetesrendek tovább vezetik megcsappant

¹ A lapszám megjelenésének dátuma.

növendékszámmal évtizedes munkára visszatekintő iskoláikat, sok anyagi és szellemi áldozattal. Egy részük a Zsil-völgy kórházaiban ápolja továbbra is a betegeket.

Márton Áron püspök, mint apostoli kormányzó hatáskörébe tartozik az a 9 plébánia is, amely a nagyváradi egyházmegye területéhez tartozik és Romániában maradt. Ezek a következők: Belényes, Magyarcséke, Vaskóh, Rézbánya, Tenke, Bélfenyér, Bél, Tenkegörbed és Biharsályi.

A gyulafehérvári egyházmegyének Romániában maradt plébániái eddig is nehéz pasztorációs terület voltak. Régi, kihalt plébániák, sok fiókegyház, nehezen megközelíthető helyek, kevés és többajkú hívő, a szórványegyházközségek minden ismertetőjével. A mai viszonyok mellett még több problémával állanak elénk, pasztorációs megtartásuk, a hívek hitelének emelése és ápolása ma még nagyobb feladatot jelent. Ennek a munkának a megoldására vállalkozik, hivatásának és küldetésének tudatában, az ittmaradt papság. Ebben a munkában segítőtársaik, támaszuk a tanári és tanítói kar, a szerzetesrendek, áldozatot hozó és a katolikus akció jegyében magukra talált intellektueljeink s a középosztály ittmaradt képviselői.

Az 1939–40. iskolai évet a gyulafehérvári egyházmegye a következő számokkal zárta: Volt 207 iskolája, amelyekben összesen 689 tanerő, tanár és tanító működött. 470 gyermek járt katolikus óvodába, 15 929 tanuló katolikus elemi népiskolába, 3237 volt a középiskolai tanulók száma. Vagyis szinte 20 000 gyermeknek adott saját iskoláiban nevelést. Hatalmas szám ez önmagában. Mögötte megmérhetetlen személyi és anyagi áldozat; a nehezen összehozott tandíj, egyházi adó, az egyházközség, egyházmegye áldozatkészsége. Tanítók, tanárok, szűkösen kimért fizetése, elmaradt helyzetjavítás nem egy helyt. Nehéz év sorakozott a többi mögé. S mégis, a közös erőfeszítésnek sem sikerült minden katolikus gyermeknek katolikus iskolát adni. Csak alig valamivel több az egyharmadánál tanult nálunk, a többi 34 453 gyermek nem katolikus iskolába járt a múlt esztendőben.

Érdekes megfigyelni a számok beszédes, folytonos apadását, illetve növekedését. Adatainkat az Egyházmegyei Tanács évi jelentéseiből vesszük. Ezek szerint 1922 óta napjainkig átlag 17 751 gyermek járt elemi iskoláinkba évenként. A legmagasabb számot az 1923. évben érték el iskoláink, amikor 22 808 volt a tanulók száma, legkevesebben az 1938. évben voltak iskoláinkban, 14 650. 1918-ban 23 685 tanulót mutat fel a statisztika. Így átlagosan évről évre a gyermekek kétharmada nem járt katolikus iskolába.

A gyermekek iskoláztatása, iskolák, tantermek fenntartása, felszerelések előteremtése, könyvtár, múzeum, konyhakertek, kutak, munkatermek, a tantermek téli fűtése, tisztántartása az egyházközségek évről évre megújuló gondját képezték. A szülők a tanítói fizetésben, egyházi adó címen adóztak, s a sokszor változó tankönyvek is okoztak problémákat. A legnehezebben vitte szürke hétköznapijait terhére a tanítói kar, amelynek a minimális fizetést is nehezen, sok hátralékkal tudták csak biztosítani az egyházközségnek.

A bécsi döntéssel a teljes egyházmegye hitvallásos iskoláinak 22 éves története lezárult. Az egyházmegye ittmaradt része kevesebb iskolában és kevesebb gyereknek igyekszik biztosítani a hitvallásos iskola áldásait. A számok nagy eltolódást mutatnak. A 207 iskolából ittmarad 3 óvoda (Nagyszebenben kettő, egy Fogarason), 44 elemi iskola (a györgyfalvi nem tudott megnyílni a tanító távozása miatt), 5 leánygimnázium (Gyulafehérváron, Brassóban, Nagyszebenben az orsolyáké és ferencrendieké és Petrozsényben), két fiúfőgimnázium és egy gazdasági iskola (Radnót). Tehát összesen 55 a 207-ből. Az elemi iskolai tanulók száma még ennél az aránynál is kevesebb, tekintve, hogy az ittmaradt iskolák, mint az egyházmegye plébániái is szórvány helyen, bányavidéken, városokban fekszenek. Az 1939–40. iskolai év 15 929 népiskolás növendékével szemben csak 2881 iratkozott nőbe iskoláinkba, s ez a szám is részben apadt a folytonos hazatéréssel kapcsolatban. Osztályok szerint ez a 2881 elemista a következőképpen oszlik meg:

I. osztályban 246 fiú, 296 leány, II-ban 266, illetve 264, III-ban 256, illetve 270, IV-ben 257, illetve 241, V-ben 192, illetve 159, VI-ban 154, illetve 116, VII-ben 88 fiú, 76 leány. Az egyes kerületeket összehasonlítva, a múlt évben beiratkozott és a folyó tanév tanulóinak száma között a következő eltérést, többnyire apadást találunk:

	1939/40.	1940/41.	különbözet
I. kerület Hegyalja	345	315	– 30
III. kerület Barcza-Sepsi	514	337	– 177
IV. kerület N.-szeben, Fogaras	668	563	– 105
VII. kerület Erzsébetváros	438	315	– 123
IX. kerület Vajdahunyad	867	754	– 113
XII. kerület Küküllő.....	321	325	+ 4
XV. kerület Torda	235	272	+ 37
Összesen.....	3388	2881	– 507

A kimutatás szerint az egyházmegye ezen részéből is eltávozott több mint 500 elemi iskolai tanuló. Ezt a számot nagyobb részben azok a kerületek adják, ahol a hívek nem vertek gyökeret, s ahol a városokban mint munkások, cselédek, napszámosok, vagy iparosok keresték meg kenyerüket. Így kevesebb a tanulók száma Nagyenyeden, Gyulafehérváron, Fogarason, Tordán, de jóval kevesebb, mint tavaly a következő városokban: Brassóból eltávozott a fiúiskolából 93, a leányiskolából 88, a nagyszebeni ferencrendi nővérek intézetének elemijéből 95, a külvárosi árvaházi iskolából 67, Medgyesről 55, Segesvárról 58, Lupényból 88, Petrosényből 66 – világosan megjelölve a gyermekes családok útját. Ezzel szemben ismét bebizonyosodott, hogy a föld, amelyben az ősök csontja pihen, amelyre az apák annyi vére és megmunkáló verejtéke hullott, a legnehezebb időben is magához öleli szerelmes övéit. A falvak nem mozdultak, a falusi iskolák nem ingottak meg, a tanulók száma maradt, sőt több helyt növekedett, az évszázados televénybe kapott fa gyökereinek szívósságával. Így a távozottak számát csökkenti a megnövekedett tanuló számmal bíró iskola. A 2881 elemista nevelésére, a hit ápolására s a magyar anyanyelv tanítására 44 elszórt kis iskolában, nagyjában egytanerős falusi iskolában vállalkozott a 102 tagból álló tanítói testület. Kérdemesült, már nyugdíjba vonult veteránok reszkető kezükkel újra magyarázni kezdték a betüvetés művészetét tágranyílt gyermekszemek előtt, alig iskolából kikerült gyermek-leányok állottak messze eldugott iskolák padjai elé, osztatlan, 7 osztályos, egy tanerős iskolákban és tanítottak 20 könyvből, 7 osztályra osztott 22 gyermeket, felkavart idők ijesztő magukra hagyatottságában, s a régi gárda, a 22 év annyi tanrendjét, kurzusát, vizsgáját, látogatását kiállott itt maradt tanítók és tanítónők, viharvert napokban nyugodt felkészültséggel állottak gyöngébb társaik mellé, úgy, hogy a vizsgáló közegek iskoláinkban példás rendet, tisztaságot, fegyelmet és a román tárgyakban is csúcsteljesítményt tudtak elkönyvelni.

Ezen iskolák ügyeit Nagy Jenő, egyházmegyei s. főtanfelügyelő vezeti. Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa alá tartoznak a gyulafehérvári és brassói fiú főgimnáziumok, valamint a radnóti gazdasági iskola. Az Igazgatótanács itt maradt tagjai: Elnök: Márton Áron püspök, világi elnök: dr. Gyárfás Elemér. Tagjai az egyházi rendből Zomora Dániel nagyprépost, dr. Jénáki Ferenc előadó. A világi rendből: dr. Betegh Miklós, báró Jósika Gábor, dr. Kolosy Márton, gróf Haller István, jegyző Boér Richárd.

Megjelent: *Magyar Kisebbség*, 1941. május 16., „Statistikai Közlemények” című rovat, 237–241. o.